

הסבר על חידוש קרן 'והשיב'

יסוד החידוש של קרן 'והשיב':

ראובן החייב כסף לשמעון מכל סיבה שהיא, ואיננו יודע או ששכח עצם החוב, או למי הוא חייב. הנה במצב זה שמעון לא יוכל לקבל הכסף המגיע לו עד שיבא אליהו, וגם אז ייתכן שח"ו אחד משניהם לא יקום לתחיית המתים, ולא יהיה אפי' ירושה לגבות החוב.

ובמצב זה, אילו נציע לשמעון הצעה כזו: ראובן יקנה לך הכסף שחייב לך, ויניח כספך בגמ"ח נאמן גדול ומבוסס, ועד שיבא אליהו יצבור כספך עבורך אין ספור מצוות של הלוואה לבני ישראל, ולכשיבא אליהו תוכל ליטול כספך מקופת הגמ"ח. הנה וודאי שאין לו מזה שום הפסד, וכולו רווח, ואנן סהדי שמסכים לזה, דזהו זכות גמור, וזכין לאדם שלא בפניו. (הגמ"ח שנשא בעול העניין לזיכוי הרבים, הוא הגמ"ח הנודע של הרב פייגינבוים מירושלים, מהגדולים ביותר בא"י, המלווה שנים רבות לכל פונה, מכל חוג)

פתרונות הלכתיים ע"י הקרן:

א' הגמ"ח לקח על עצמו האחריות להלוות הכסף עד שיבא אליהו, והתחייב שאילו יסגור שערי יעביר הכסף לגמ"ח נאמן ומבוסס, והנהלת קרן 'והשיב' המונה ת"ח גדולים, תכריע בהתייעצות עם מורי הוראה לאיזה גמ"ח להעביר הכסף, שיקבל על עצמו לעמוד בכל התנאים הנדרשים.

ב' הנהלת הגמ"ח רושמת בספריה את ההפקדה הזו ככסף המיועד לבעלי חובות נעלמים, ומתחייבת שלא לטעון לכשיבא אליהו לאו בעל דברים דידי את, ולהימלט מהשבת הכסף כיוון שהמפקיד לא קם ח"ו לתחיה.

ג' הנהלת הגמ"ח תקנה עבור המפקידים את הכסף, מכיוון שצריך כסף מזומן להקנאה, ואילו יקנו המפקידים הכסף, יצטרכו לתת הכסף עצמו לגמ"ח, ולא תמורתו, שאינו שלהם.

ד' מלבד זאת, ההתחייבויות הנ"ל של הגמ"ח, ותנאים רבים שתוקנו ב'תקנון' הקרן, צריך שיתנו בעת ההקנאה, מה שאין ביד כל איש ואישה ללמוד הנושא ולהתנות.

ה' הנהלת הגמ"ח תקנה בכל ערב יום כיפור מחדש את כל הכסף לבעלי חובות נעלמים חדשים אם נהיו, על צד שבהקנאה הקודמת לא הוקנה הכסף, מפני שלא היו חובות כלל, או שנפרעו, או נמחלו. אך המפקיד אינו יכול להקנות הכסף מחדש, כיוון שאינו יכול למשוך הכסף ולהקנותו במזומן, שמא אינו שלו, והגמ"ח 'שומר' של בעלי החובות, ואסור לו להוציא הכסף מרשותו.

ו' כפי האמור לעיל, תוקנו ב'תקנון' הקרן תנאים רבים בהנחיית גדולי ההוראה, ע"מ לפתור שאלות הלכתיות רבות בדרכי הקניין, ולברר סידרי קדימה באופן שאין את מלא הסכום להשבת כל החובות, שאילולי בירור מפורט, לא יוכל לחול הקניין אפי' לבעל

חוב אחד.

ז' ע"י רעיון הקרן, מקנה הגמ"ח אף להשבת חובות מגלגולים קודמים שאינם ידועים, לבעלי החובות או ליורשיהם, וסודר מבחינת סידרי הקדימה, כפי שהורונו.

וביארנו בסוף הקונטרס בעיון רב, את כל הטעמים שנצרכו להקים קרן מיוחדת לזה

בירורים ומקורות הלכתיים

מה גדרה של תקנת חז"ל "יעשה בהם צרכי רבים" האם זוהי תשובה גמורה?

איתא בגמ' (ביצה כט., ובב"ק צד:): דתניא גזל ואינו יודע למי גזל יעשה בהם צרכי רבים מאי נינהו אמר רב חיסדא בורות שיחין ומערות.

וכן איתא בתוספתא (ב"מ פ"ח מ"ט): הגבאין והמוכסין תשובת קשה ומחזירין למכירין והשאר עושין בהם צרכי רבים.

ולכאורא היה מקום לומר שתקנת חז"ל החשיבה כהשבה גמורה ותועיל לקיים מצוות השבת הגזלה. כעין תקנת חז"ל כשיש הוצאות הדרך כדי להשיב, (ב"ק ק"ג.) "אבל נותן הוא לשליח ב"ד". וכ"רש"י ז"ל "תקנתא הוא דעבוד רבנן מפני תקנת השבים שלא נחייב לזה להוציא מנה בהוצאות הדרך". והתם וודאי החשיבו זאת כהשבה, דאל"ה מאי תקנתא, גריעותא הוא, דאי לאו תקנה היה הולך אחריו למדי ומשיב.

מיהו הגמ' בב"ב (פח:): כתבה בזה"ל: א"ר לוי קשה עונשם של מידות יותר משל עריות... דהתם לא אפשר בתשובה הכא אפשר בתשובה.

והקשה הרשב"ם (ד"ה אפשר ליה בתשובה) וז"ל... אבל מידות שגוזל את הרבים אי אפשר לו בתשובה, שהרי תשובתו תלויה בהשבת הגזלה, דכתיב והשיב את הגזלה (ויקרא ה) והוא אינו יודע למי יחזיר. ואע"ג דאמרינן יעשה בהם צרכי רבים, אין זו תשובה מעליא מאחר שאינו משיב לבעלים, אלא שביררו לו המוטב, עכ"ל.

וכן כתבו התוס' (ד"ה התם אפשר בתשובה) וז"ל: אבל גזלן שתשובתו הוא שיחזיר הגזלה, כדכתיב והשיב את הגזלה וגו' והיכא דגזל לרבים אינו יודע למי ישיב. דאע"ג דאמרינן יעשה בהן צרכי רבים מ"מ לאו תשובה מעלייתא היא, עכ"ל.

וא"כ חזינן שהסכמת הראשונים שאין זו תשובה מעליא, שאין תשובתו אלא השבה, וא"כ וודאי בשורה טובה היא חידוש הקרן שיכולים להשיב חובות שאינם ידועים ולקיים מצוות השבת הגזלה.

הייתכן למצוא תקנה לזה אחר שחז"ל לא מצאו לזה תקנה, מלבד עשיית צרכי רבים?

איתא בגמ' בחולין (חולין ז, א): מקום הניחו לו אבותיו להתגדר

...וא"כ ה"ה גבי פדיון הבן, כשנותן לכהן דמי הפדיון, הכהן הלזה זוכה עבור כהנים המיוחסים שבעולם, ואח"כ לעצמו. וא"כ שפיר הועיל הפדיון. וכל כהנים ניחא להו בכך, כדי שיהיו יכולים לפדות אצל כל הכהנים, עכ"ל.

אך דעת האימרי בינה (דיני פדיון הבן ס"ס ח') וז"ל: ראיתי איזה מתחכמים להוסיף חומרא שאבי הבן אומר שפודה אצל הכהן הגלוי כלפי שמיא שהוא כהן מזרע אהרון, ואח"כ מתחלקים הכהנים ביניהם.

וקראתי תגר על זה, ולדעתי כל המוסיף גורע, וכבר כתבו שחלילה לערער על כהני חזקה.

ולענ"ד אם פודה כה"ג, אף בדיעבד אין בנו פדוי, דהא צריך שיזכה לכהן שיהיה נכסי כהן, ובזיכוי כזה אם מזכה לעשרה כהנים, א"כ אם כולם כהנים כשרים, יזכו כולם, רק אם לא נמצא ביניהם רק כהן אחד מזרע אהרון בבירור שזה לבדו יזכה בדמי הפדיון. א"כ כיוון דנכנס לספק, אינו מבורר מי הוא הזוכה האמיתי, מ"מ כל זמן דאינו מבורר לפנינו אין לזה זכיה יותר על חברו, וצריך שיתפטר עם חבריו ולחלק ביניהם, א"כ לא הגיע לכהן הברור החמשה סלעים, אף אם הוא לבדו הכהן האמיתי, מ"מ כיוון שהטיל תנאי מי שהוא מבורר, ואין בידו לברר עד שיבא אליהו, אין זה זכיה גמורה דאינו יכול לשלוט בהם, ואין זה פדיון אם נחוש ח"ו על השאר, ומעכבים עליו שישלוט בדמי הפדיון, ויש לזה הרבה ראיות דזכיה כזו לגבי פדיון אינו מועיל, ואין צריך להאריך, עכ"ל.

והנראה דאפילו לדעת האימרי בינה יועיל בנידון דידן, דכל מה שמונע הקניין לדעתו כיוון שאינו יכול לשלוט בקניין, דאינו מבורר עד שיבא אליהו. ואין זה קניין כשאין לו נפק"מ בקניין. אך אנו מצאנו לו נפק"מ נפלאה לכספו עד שיבא אליהו, שזוכה במצוות רבות, וודאי מסכים לזה, ולא גרע מתנם ע"ג סלע, והכא נמי הוי כאילו אמר ממש שנניח כספו בגמ"ח, ואין חסרון בשלטונו בכסף, ופשוט.

וסברא כעין זה מצינו בשערי יושר (שער ה' פ"ב ד"ה והנראה לענ"ד) וז"ל: ...דיאוש לא שייך אלא היכא דלפי מחשבת האובד אין לו שום תועלת בחפץ שלו... אבל אם נותן כסף לבעל חוב מחמת שחושב שהוא חייב לשלם, הרי לפי דעתו יש לו תועלת בכסף זה שפורע חובו ומקיים מצוות התורה ע"י הכסף... דהרי לפי דעתו היה משתמש בכספו לצורך ותועלת כדרך שאדם משתמש בכספו, בנכסיו וקנייניו...

וחזינן בדבריו, דדבר שמשתמש בכספו למצווה, ואף כשלא יקבל לעולם הכסף, שלא יתברר שאינו חייב לו, מ"מ חשיב שימוש בכספו ככל שימושיו בכל קנייניו, וודאי בנידון דידן שהפקדתו בגמ"ח זהו שימושיו היותר טוב לצבור זכויות לרוב, ולא גרע ממצוות השבת הגזלה.

ומלבד זאת, בנידון של האימרי בינה, גם כשיבא אליהו לא יבא ליד הקונה, ומשא"כ כאן יבא לידו, ומדוע אין זה בירור? שהרי אליהו במהרה יבא, ויברר לנו, וכל טענתו שאין מתברר עד שיבא אליהו, שמפני זה מוכרח "להתפטר עם חבריו הכהנים" דהא עתה אין מבורר, ומה שיתברר כשיבא אליהו לא מועיל עתה לחול קניין שאין יכול לשלוט בו, אבל בנידון דידן, אין חסרון בכך שימתין עד שיבא אליהו, כיוון שאינו מפסיד בכך, דנשמר לו הכסף בקופת הגמ"ח בשלימות, ואינו מתפטר מפני המתנה.

בו אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה שאין מזיחין אותו.

וכ' רש"י: למדנו שאין מזיחין תלמיד חכם האומר דבר הלכה של חידוש, לאמור לא שמעת. אין מבדילין אותו משמועתו לומר חזור בך, עכ"ל.

ולמדנו שאפשר לחדש דבר שהראשונים לא חדשוהו, שאפשר שאפי"ה יהיה נכון.

ועוד שבזמננו לא היו גמח"ם מסודרים, אשר היה שייך לתקן שיניח בגמ"ח. וודאי שלא היה אפשרות לרישום מסודר של הכספים (במחשב), שלא יאבד הכסף עד שיבא אליהו.

וניתן להביא ראיה לזה מספר אהבת חסד המשתבח בדורו שחידשו בכל עיר לייסד חברת גמ"ח, ומוכח שלא היה מלפנים כזאת בישראל, חברה מסודרת לגמ"ח.

(אמנם מסתמא גם מצד צרכי רבים ייתכן לומר דהיום גמ"ח זהו הצרכי רבים המעולה ביותר, דאין הקרן כלה, ומוסיף כל שעה לפעול לצרכי הרבים.

ועוד, דבכל צרכי רבים נהנה הבעל חוב רק בחלק מועט, וודאי לא יחשב השבה גם אם יהנה. וייתכן אולי לומר, דבגמ"ח נחשב שנהנה בכל הכסף שלוהו, ובדרך כלל ייצא שילוהו כל הסכום שחייב לו, ואף שמחזיר הכסף, מ"מ נחשב שנהנה מכל כספו)

האם ניתן להקנות לאדם לא ידוע?

נחלקו בזה גדולי האחרונים: דעת המנחת חינוך, המחנה אפרים בשם מהרש"ל, הדיברי חמודות, והראשית ביכורים, דאפשר. ודעת האימרי בינה דאי אפשר. (ונברר לקמן דלכאורא אפילו לדעת האימרי בינה, יודה בנידון דידן דאפשר)

ונידון כולם לגבי פדיון הבן, וחרמי כהנים, לצאת ידי ספק שמא אינו כהן, אי יועיל להקנות לכהן מיוחס שבעולם, ואותו כהן מסכים שישאר ביד הכהן הזה אף אם אינו כהן באמת.

ואם מועיל קניין כזה, א"כ חזינן להדיה דאפשר להקנות אף שאין ידוע למי, ולא יתברר עד שיבא אליהו, ואין הכהן הזוכה יכול לשלוט בממון שהוקנה לו, אפי"ה חשיב זכיה.

דעת המנחת חינוך מצוה שני"ז (אות ט"ו), וז"ל: אך מ"מ מצאתי תקנה בחרמי כהנים האידנא שיתן לכהן ומזכה לכל הכהנים שבעולם על ידו, ובוודאי יש בעולם איזה כהן מיוחס, ונפקע ההקדש, דהוי ליה כאילו בא ליד הכהן, ואחרי זה יעשה הכהן מה שחפץ, כי אין כהן אחר יכול להוציא מידו, שמא אינו כהן... אך עכ"פ גם בפדיון הבן אם אחד רוצה לצאת ידי שמים בשלימות, ושמא אין זה כהן, יזכה ע"י אחר לכל הכהנים האמתיים או מי שהוא אמת, אך באמת כיוון שאין שום כהן יכול להוציא מידו מאי זכות הוא, אך הזכות שנעשה המצווה בשלימות, עכ"ל.

וכ"כ במצוה שצ"ב (אות ט'), וז"ל... דאם אין כהן בעיר יזכה לכהן ע"י אחר ויצא ידי פדיון... דהאידנא דנהו כהנים רק כהני חזקה, א"כ אין מקיים מצוות פדיון הבן בשלימות רק במזכה לכהנים אמתיים, דודאי בעולם יש כהנים אמתיים א"כ יוצא, עכ"ל.

וכן דעת הדיברי חמודות (בכורות פ"א ס"ק ט') וז"ל: ...בזמן הזה שאין כהן מיוחס, היאך יוצאין בכורי הכהנים והלוויים בלא פדיון, ושמא אינו כהן או לוי, הואיל ואין לנו יחס רק חזקה בעלמא, ויהיה ראוי להפריש הפדיון ויהיה לעצמו... עכ"ל.

וכן דעת הראשית ביכורים (בכורות ד:) וז"ל: יש למצא רפואה מה"ת לפדות אצל כל כהן בלי פקפוק, לפמש"כ הריטב"א...

זיכוי שאינו יכול להוציאו בבי"ד האם חל?

היה עוד מקום לדון, שלא יועיל קניין כזה מצד שאילו יתבע הממון מהגמ"ח לא יוכל לקבל, דעליו הראיה שחייב לו והוקנה לו, וא"כ אין הקניין יכול לחול כלל, דההלכה היא שאין הממון שלו.

אך כתב השערי יושר (שער ה' פט"ז ד"ה ונראה) על כגון זה, וז"ל: אבל אם הבעלי דינים אינם רוצים להעמיד בדין על פי כח חזקתם, ואינם רוצים להחזיק הדבר ברשותם, ורוצים להתנהג על פי האמת כפי שגלוי כלפי שמיא, אז אין מועיל חזקתם כלום וחזר הדין על האמת כמו שהוא, דבאל"ה נמי אף אף דנשאר החפץ אצל המוחזק לא נפקע באמת הקניין מהבעלים האמתיים... עכ"ל.

וא"כ גם בנידון דידן, כיוון דנותן לגמ"ח כדי להשיב הגזלה כפי שגלוי כלפי שמיא שחייב על פי האמת, ומוותר על טענת חזקתו כדי להשיב הגזלה מספק, אין חזקתו מונעת חלות הקניין, דמוותר על טענת חזקתו.

האם יש זכות מצווה כשלא "בחר" לעשות מצווה?

יש לעיין: יש לעיין האם באופן שלא "בחר" לעשות מצווה, אלא רק נעשה בממונו מצווה, שאנן סהדי שאילו היו שואלים אותו היה מסכים לזה, האם נחשב לו זכות בשמים, מצוות אלו? דהיה מקום לומר, דאין שכר מצוות אלא כאשר בחר בבחירתו לעשות מצווה.

וראי' מפורשת לזה מרש"י (דברים כ"ד פ' י"ט). על הפ' "... ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו... למען יברכך ה' אלו' בכל מעשה ידיך", וכ' רש"י: ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוון, קל וחומר לעושה במתכוון, אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה, הרי הוא מתברך עליה.

וכתוב בדבריו להדיה, דאף דאינו יודע בשעת מציאת העני, כיוון שלו ידע לא היה חוזר לקחתו מפני מצוות התורה, נחשב לו למצווה, ומתברך מפני זה.

ובלא"ה נראה פשוט, דבנידון דידן, כיוון דאנן סהדי בדעתו, ועבדינן שליחותיה ממש, לא יתכן מסברא לומר, שלמשל לא יהא שכר על זה.

האם מותר להלוות הכסף ללא רשות הבעלי חובות?

דעת הקצוה"ח (רמ"ג סק"ח) וז"ל: דלא אמרינן זכין לאדם שלא בפניו אלא היכא דזוכה המקבל באיזה דבר..., אבל מפריש משל בעל הבית אין זה זכות אלא נוחותא, ושליחותא לאו מתורת נוחותא הוא..., עכ"ל.

והביא דכן דעת התוס', והרשב"א (נדרים ל"ו). וז"ל הרשב"א: דהא שליחות לאו מדין דניחא ליה או לא ניחא ליה, אלא גזירת הכתוב....

והיוצא מדבריו, דזכין "מאדם" שלא בפניו לא אמרינן, אלא רק זכין "לאדם". ואם כן לדעתו לכאורא א"א להלוות הכסף אף שוודאי רוצה בזה.

הערה זו העיר הגאון ר' נפתלי נוסבוי שליט"א, אך אמר דמכיוון שאין זה מוסכם על הפוסקים, דהא דעת התרומת הדשן סימן קפ"ח דכן זכין מאדם שלא בפניו, והובא ברמ"א ובט"ז י"ד שכ"ח ס"ג. ועיין בבאר יצחק סימן א' דכתב דהעיקר דלא כהקצוה"ח, ולכן ראוי לעשות עצה זאת.

אך לכאורא גם הקצות החושן מודה בזה דלא שייך זה כלל לנידון דזכין מאדם לא אמרינן, דנידון זה הוא רק כאשר צריך לעשות מעשה עם חלות, שיחשב שהבעלים עשה, כמו הפרשת חלה

בשביל הבעלים, בזה אמרינן שאי אפשר על ידי דין זכיה להחשיב כמו שהבעלים עשה, אבל בנידון דידן אין צורך כלל שיהיה מעשה שנחשב שהבעלים עושה, ורק משתמשים עם כספו, וזה נחשב עדיין לכספו גם כאשר הלה משתמש עם הכסף.

ומפורש כן בקצוה"ח עצמו בסימן שנ"ח דאפשר לקחת מנכסיו לצורך מצוה ואם נימא שגם באופן זה נחשב זכין מאדם הרי הוא סותר דברי עצמו. והסכימו עם זה גדולי הפוסקים שליט"א, וכן כ' הגאון ר' שמואל דוד הכהן גרוס שליט"א (רב חסידי גור אשדוד) בהסכמתו: ונראה שזה מועיל לכל השיטות, ואין זה שייך לדיברי קצוה"ח ס"י רמ"ג שאין זכין מאדם. שכאן אין צורך להעביר בעלות מאף אחד, והכסף ניתן רק בהלוואה שנשאר השעבוד, ואין צורך לזכות לאף אחד כשמלוים.

ואף ר' נפתלי נוסבוי הסכים לבסוף עם זה.

מה יהא הדין אילו התייקר שווי החוב עד שיבא אליהו?

יש מקום לשאול: אם אחד חייב כסף או מוצר, ויוקנה לו עתה לפי הערך הנוכחי, והנה עד שיבא אליהו יתייקר שווי החוב, באופן שאילו היה נפרע החוב אז, היה מקבל הבעל חוב יותר וייתכן אפי' פי כמה וכמה.

והנה יוכל לטעון הבעל חוב, מה אתה מזכה לי בקרן 'והשיב', וטוען אתה שאין לי מזה שום הפסד, וכולו רווח בלבד שזכיתי בינתיים בזכויות רבות, הנה הפסדתי - שאילו נשאת חייב והיית פורעני עתה, יכולתי לקבל הרבה יותר כסף, ואתה נפטרת בהשבה ההיא ואינך מתחייב בהשבת היוקר, וא"כ נסתלקה כל טענת ה'זכות' שעליה מתבסס כל הרעיון.

וע"כ כתבנו ב'תקנון' הקרן, כי החייב מתחייב לכשיבא אליהו בהשבת היוקר, מזמן ההקנאה עד שיבא אליהו לבל יפסד הבע"ח. ור' נפתלי נוסבוי שליט"א טען ע"ז שכלל לא צריך לסעיף זה, כיוון שזה זכות לו שבינתיים זכה במצוות, וודאי אילו שאלוהו עתה, היה רוצה בזה, ולא היה מעניין אותו אפשרות כזו של התייקרות. וסברתו, דטענת זכין אינה דווקא כשאין שום ציור של הפסד, אלא אילו היה רוצה בזה, דעדיף הזכות על פני ההפסד, די בזה לזכותו. וראיתו מהראשית ביכורים בבכורות הנ"ל, והמנחת חינוך הנ"ל, וכלשונו הזהב של המנחת חינוך: "אך הזכות שנעשה המצווה בשלימות", ולשיטתו אין צריך דווקא שיהא בלי הפסד כשיבא אליהו, ולא צריך ג"כ רווח עכשיו דווקא, וה'זכות' שלו שמתקיים מצווה, וזהו חידוש עצום שאפילו דעת משורר הקרן לא לזה כיוונה.

אך רוב הפוסקים שנדברו על טענה זו הסכימו עם טענת ההפסד. ולכאורא באמת אינו דומה לדוגמת האחרונים הנ"ל, דהתם כשיבא אליהו אין שום וודאות שיקבל הכסף, דמהיכא תיתי שייתן לו דווקא הפדיון אם יתברר שהוא ג"כ כהן? ועל כן מסכים עתה שייתן לכהן חזקה אחר חלקו, שהוא לא יכול לקבל הכסף עתה, וגם לא כשיבא אליהו וכנ"ל. אך בנידון דידן כשיבא אליהו יקבל גם ללא ההקנאה, ויכולים אנו להסחיד בדעתו שמסכים לקניין זה בעבור המצוות, דווקא כשלא יבא לידי הפסד, דאין לנו ראייה מהאחרונים הנ"ל אלא כשאין לו הפסד, וכנ"ל.

מיהו בספר עבודת הקודש להחיד"א כתב עצה לתת הכסף לצדקה לזכותו של הנגזל, ולא ידעתי אם כוונתו שיהיה כהשבה, וע"כ מייעץ לעשות כך ולא לצרכי רבים, ואז הוי ראי' לטענת ר' נפתלי, ולפי"ז לא צריך דווקא גמ"ח, אלא כל צדקה, ואינו מסתבר, דהרי

הוא עושה זאת, ולא בתור אגר נטר.

מהם הטעמים שהיה צורך להקים קרן מיוחדת?

א' בכדי לחייב את הנהלת הגמ"ח, להתייחס להפקדה זו כהפקדה עבור חובות נעלמים. שכן לולא זאת יוכלו לטעון לעתיד לבא, לאו בעל דברים דידי את, דאין לי משא ומתן אלא עם המפקיד.

ואם תאמר, ומה בכך, לעתיד לבא המפקיד יוציא הפקדתו, ויתנה בשמחה וטוב לבב לבעל החוב. אין זה כך, דמי יימר דיקום לתחיית המתים כדי לתת.

ועוד, דלמחר יהא דחוק בממון, ויבא למשוך הכסף, ומי יאמר לו מה תעשה. ויש עוד טעמים שבאופן זה אין זכות גמור לבעל חוב.

ב' הקניין צריך שיהא בעת שמונח כבר בגמ"ח, ולא שיקנה ואח"כ יפקיד בעבורו בגמ"ח, והטעם, כיוון דבעצם אין שייך להקנות קניין כזה, אלא כיוון דהקניין זכות הוא לו, לכן שייך להקנותו. ואילו הכסף עדיין לא מונח בגמ"ח, זה שבדעתו להניח בגמ"ח עד שיבא אליהו, אין בזה זכות בעצם הקניין. אך כשמונח כבר בגמ"ח, ואת אותו הממון מזכה לו, א"כ וודאי יש זכות בעצם הזיכוי.

ועל כן, ראינו לנכון בעצת גדולי ההוראה, להקים קרן מיוחדת, שתתחייב לעשות קניין לבעלי חובות נעלמים, לאחר שהכסף יהיה מונח כבר בגמ"ח, ויהא זכות בהקנאה עצמה.

ועוד תועלת, שהקרן מתחייבת להקנות בכל ערב יום כיפור, את כל הכסף שהופקד בתכנית הזו, ואף שכבר הוקנה בעבר. וזאת למה, שיתכן שלא היו חובות נעלמים כנגד כל ההפקדה, ולאחר הזיכוי הקודם נתחדשו חובות חדשים, ובידינו וחובתינו להצילו מחשש זה. וזו תועלת שמוכרחת שגמ"ח יתחייב להקנות בעבורו, כיוון דהוא לא יכול להוציא הכסף ולהקנות, (דצריך להקנות הכסף במזומן, דא"א להקנות חוב), כיוון דיתכן והכסף שייך לבעלי חובות נעלמים, ואין לגמ"ח להוציא מרשותו הממון, דהוא שומר של בעלי החובות. וזאת מלבד הסברא הנ"ל שמוכרחת שהגמ"ח יקנה כשהממון כבר ברשותו.

ג' לאור כל פרטי התנאים הרבים המפורטים בדקדוק רב ב'תקנון הקרן, וחלקם נתבארו בקובץ זה, וכיוון שחובה לערוך סדרי קדימה מפורשים איזה חוב יקדם, דאי לאו הכי, בצירוף שלא יהא די בממון להשיב כל החובות הנעלמים, לא יחול כלל קניין, כיוון שאין בירור למי הוקנה. ובירורנו בירור אחר בירור, מה החוב הראוי להקדימו למה, ותיקנו בתקנון כללים ברורים לזה.

וודאי שאין הציבור בכללו יכול ללמוד פרטי הדינים והתנאים, ולעשות הקניין כדיו, ע"כ הוכרחנו להקים קרן מיוחדת לזה, לאחר בירור גדול עם גדולי ההוראה שהורונו המעשה אשר נעשה.

ד' החשש הגדול הוא מחוסנו של הגמ"ח, שיתקיים כראוי עד שיבא אליהו בב"א, וע"כ בחרנו את אחד הגמחי"ם הנוודעים והגדולים ביותר בא"י, אשר יש בידו ממון עצמי, מלבד עוד הפקדות בכפל כפליים.

ועוד זאת שתיקנו בתקנון תנאים ברורים להנהגה בממון לצירוף שיסגרו ח"ו שערי הגמ"ח, להבטיח המשך עד שיבא אליהו, לעשיית חסד בממון, למען יהיה זכות גמור בקניין זה, ותעשה שליחות הבעלי חובות כראוי.

וודאי אילו ייזכר בבעל החוב יצטרך לתת לו כספו, וכן כתב ע"ז בהסכמתו הרה"ג ר' שמאי קהת גרוס שליט"א. ואילו הוי השבה דודאי הסכים לזה, לא היה צריך לשוב ולהשיב. ועוד דלא שמענו עד עתה על עצה כזאת שייחשב כהשבה ממש, ואילו הוי השבה הוי חוב גמור דהשבת הגזלה, ואינה רק עצה. ומסתבר דטוען דיותר טוב מצרכי רבים, אך אינו כהשבה.

ונשאלת השאלה, מה ייתן זה שכתבנו ב'תקנון' שיתחייב בתוספת, והכיצד יתחייב החייב בזה, והלא נפטר כבר בהשבתו, וכיצד תחול ההתחייבות לשלם התוספת. וגם אם תחול לא יהיה לזה קשר לעצם החוב, ויהא זה כמתנה בעלמא, ואין בכוחה להפוך הקניין הזה ל'זכות' מצד שייתן לו מתנה נפרדת למנוע הפסד.

ועוד יש לשאול, כיצד יתחייבו בהתחייבות זו, בלא שיידעו מתנאי זה, הלא המפקידים בקרן אינם בקיאים בפרטי ה'תקנון', ומה עניין של תנאי זה לתקנון, וכי יכולה הנהלת הקרן להתחייב עבורם?

ואמר ע"ז ר' שריאל רוזנברג שליט"א: "מה פירוש יש לו אחריות על החוב". וכוונתו: שכיוון שהפורע לשליח הבע"ח, אמנם נחשב כהשבה גמורה אך אם לא הגיע לבסוף לידי הבע"ח חייב לשלם שוב. וע"כ ה"נ בנידון דידן, שכיוון שאם יתיקר החוב לא יהיה זה זכות וממילא אין זה השבה, יש אחריות לחייב מצד החוב עצמו לשלם היוקר, דכיוון שבלי ההשבה מתברר שלא היה זכות בקניין, ולפי"ז אין התנאי ב'תקנון' אלא בירור דברים בעלמא.

אלא שכיוון שלפי ר' נפתלי נוסבויים, אין זו טענה, א"כ אף שיקפיד הבעל חוב ע"ז, יוכל אולי לומר המפקיד קים לי... ואז ייצא שקולתו של ר' נפתלי נוסבויים, תמנע את טענת ה'זכות' גם לפי החולקים.

וע"כ הנהלת הקרן שמחזירה החוב בשליחות המפקיד, מחזירה ע"מ שיחזיר התוספת, מפני שחוששים אנו לדעת רוב הפוסקים שהסכימו עם טענת הפוסד, וטובת הרבים שמסכימים לזה גוברת, ואם יטען קים לי... , הקניין בטל מעיקרא, שהנהלת הקרן לא מתכוונת להקנות אם יטען קים לי. (ואז ממילא יתחייב בהשבה לפי השווי החדש, ולא יטען כך)

אמנם מכח דעת ר' נפתלי נוסבויים הנ"ל שכלל לא צריך לסעיף זה, טען ר' עזריאל אויערבך שליט"א שכיוון שלא בטוח שחייב בזה אם נכתוב שמתחייב לחומרא, ייתכן שיש בזה איסור ריבית. ואמר ללכת לרה"ג שלום גלבר שליט"א לשאלו.

והרב גלבר שליט"א לאחר עיון רב הביא ראייה מבב"ק לעניין הדין שאין להשיב חוב במדבר, כיוון שיכול להיאבד לו עד שיגיע למקום מיושב. אך אם בכל זאת רוצה לפרוע כבר עתה, יכול לפרוע, אך זאת בתנאי שאם יאבד ישלם שוב. ולכאורה מצד אחד נחשב השבה גמורה כבר כעת, ומצד שני אם אבד ישלם שוב אף שפרע כבר ונפטר מהחוב הכיצד? אלא זה מכח התחייבותו, שנותן כעין ביטוח לחוב כדי שיוכל להשיב כבר עתה ומבואר שאין בזה משום ריבית.

והטעם לכאורה, כיוון ששווה לו להפטר מהחוב, למרות שצריך לתת ביטוח כנ"ל, ואינו נותן הביטוח מצד אגר נטר, אלא בשביל עצמו.

וא"כ גם המפקיד בקרן והשיב, נותן ביטוח יוקר, כדי שיוכל להשיב ע"י הפקדה בגמ"ח ולהינצל מגזל רח"ל, בלא חשש שתיווצר מציאות שיתברר שהזיכוי אינו זיכוי, וא"כ בשביל עצמו

"והשיב את הגזלה אשר גזל"

